

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
Серія 20. Біологія. – 2016. – випуск 6. – С. 47 - 51

УДК 598.1.(477.87)

Чепурна Н.П, Пархоменко О.В.

АМФІБІЇ ТА ПЛАЗУНИ КВАСОВЕЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СИНЕВИР»

Наведено дані про видове різноманіття амфібій та рептилій Квасовецького природно-охоронного науково-дослідного відділення Національного природного парку «Синевир». Встановлено наявність більшості видів хвостатих земноводних фауни України. Серед безхвостих земноводних відсутні *Bombina bombina* (L.), *Bufo calamita* (Laur.). Найчисельнішими видами є *Bombina variegata* (L.), *Bufo bufo* (L.), *Hyla arborea* (L.), *Rana temporaria* (L.), *Pelophylax ridibundus* (Pall.). Серед плазунів найпоширенішим видом є ящірка прудка (*Lacerta agilis* L.), яка репрезентована різноманітними модифікаційними формами.

Амфібії, плазуни, Квасовецьке природо-охоронне науково-дослідне відділення, Національний природний парк «Синевир», хвостаті і безхвості земноводні, ящірки, змії.

Студенти-біологи Інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова мають можливість проходити навчально-польову практику з зоології на території Квасовецького природно-охоронного науково-дослідного відділення Національного природного парку «Синевир». Вони знайомляться з фауною природного парку та досліджують тварин в їх природних умовах існування. Це є їх першим кроком для майбутньої науково-дослідної роботи.

Для дослідження нами були обрані класи Amphibia та Reptilia. Не дивлячись на те, що видовий склад амфібій та рептилій фауни України вивчений [1; 2; 4; 5; 7], проте є чимало питань, які потребують подальших досліджень. Це проблеми внутрішньовидової мінливості, міжвидової гібридизації, динаміки чисельності популяцій тощо. Потребують уточнення місця поширення амфібій та плазунів. В такому відношенні ця робота є актуальною і допоможе зорієнтуватися студентам в їх майбутній науково-дослідній роботі.

Згідно з фізико-географічним районуванням територія проходження польової практики в селищі Колочава Міжгірського району Закарпатської області знаходиться у західній частині Горган. Горганське високогір'я має від 515 до 1719 метрів над рівнем моря. В районі практики висота над рівнем моря приблизно 530 метрів.

Особливістю рельєфу є різке вертикальне розчленування, глибокі поперекові долини, гострі гребені та вершини, чисельні відлоги та кам'яні розсипи. Територія практики представлена крутосхиловим лісистим середньогір'ям, переважають урочища з крутими схилами. В рослинному покриві домінують смерека та бук. Ґрунти бурі гірсько-лісові, лише фрагментарно трапляються гірсько-підзолисті. Невелику площу займають терасові днища річкової долини річки Теремля, на якій розташовані заплавні луки і приватні садиби [6].

Матеріал і методика досліджень

Матеріалом для написання статті слугувала колекція амфібій та плазунів, зібраних студентами-біологами 2 курсу Інституту природничо-географічної освіти та екології під час проходження навчально-польових практик з зоології хордових у 2012 – 2015 роках.

Збір матеріалу проводили за допомогою загально прийнятих методик. При визначенні тварин використовували визначники [2, 4, 5]. Застосовували також метод маршрутних підрахунків [3]. В межах Квасовецького лісництва було закладено декілька маршрутів, які завжди пролягали вздовж берегової лінії р. Тересля чи її приток, у межах яких проводилися дослідження. Кожний маршрут мав довжину 1 км та ширину 4 м. таким чином, досліджувана площа становила 0,4 га. Довжину маршруту вимірювали кроками, попередньо вимірявши середню їх довжину. На маршруті підраховували всіх знайдених видів земноводних та плазунів. Спійманих тварин після визначення відпускали у біотопи, де вони мешкали.

На території Квасовецького лісництва знаходяться водойми різних типів: річки, озера, струмки, калюжі, канали і просто ями з водою, в яких живуть амфібії. Безхвості земноводні ховаються під камінням, в норах, дуплах дерев. Серед них є форми, що пристосувались до риття в землі. Хвостаті земноводні ховаються також під камінням, під колодами, в трухлявих пнях або в гнилих стовбурах дерев, в норах, в прілому листі.

Плазуни зазвичай оселяються на сухих сонячних місцях, у виходах скельних порід, в чагарниках і розріджених лісах, на лісових галявинах, межах полів і луків, вздовж доріг, по берегах річок і струмків. Сховищем для них є щілини в скелях, нагромадження каміння, стовбури полеглих дерев, коріння, кучі хмизу, власні нори, нори риючих ссавців тощо.

Результати досліджень та їх обговорення

У фауні України клас Амфібії (*Amphibia*) і підклас *Batrachia* репрезентовані двома рядами: ряд Хвостаті земноводні (*Caudata*) і ряд Безхвості земноводні (*Anura*) [4]. Ряд Хвостаті земноводні фауни України представлений лише однією родиною – Саламандрові – *Salamandridae*, яка має дві підродини – підродина *Salamandrinae* та підродина *Pleurodelinae*. До першої з них належать під саламандра – *Salamandra*, який представлений в Україні одним видом – саламандра плямиста (*Salamandra salamandra* Linneus.). У наших дослідженнях у травні саламандра плямиста є домінуючою (3 особини на 1 км маршруту). В червні саламандру важко побачити на місцевості. Тому що вона ховається в норах.

Підродина *Pleurodelinae* включає три роди. Під малий (гладкий) тритон – *Lissotriton* включає два види: звичайний (*Lissotriton vulgaris* L.) і карпатський (*Lissotriton montandoni* Boul.). Під середній тритон – *Mezotriton* включає один вид – гірський тритон (*Mezotriton alpestris* Laur.). Під великий тритон – *Triturus* об'єднує три види: гребінчастий (*Triturus cristatus* Laur.), дунайський (*Triturus dobrogicus* Kiritz.) та тритон Кареліна (*Triturus karelini* Str.) [4]. Домінуючим видом в районі польової практики Квасовецького ПОНДВ «Синевир» є тритон звичайний (*Lissotriton vulgaris* L.). Гірський (*Mezotriton alpestris* Laur.) і карпатський (*Lissotriton montandoni* Boul.) – є субдомінантами, а тритон гребінчастий (*Triturus cristatus* Laur.) – звичайним видом. Тритон дунайський зустрічається в низинній частині Закарпаття, а тритон Кареліна мешкає в гірсько-лісовій частині Криму [5, 7]. Видовий склад хвостатих амфібій району практики репрезентований п'ятьма видами, три з яких - тритон карпатський, гірський і

саламандра плямиста занесені до Червоної книги України в статусі II категорії – вразливі види.

В Україні мешкає 13 видів ряду Безхвості земноводні, що належать до 6 родів, 5 родин. **Родина джерелянки – *Bombinatoridae*** в Україні представлена **родом джерелянка – *Bombina*** з двома видами – червоночерева (*Bombina vombina* L.) та жовточерева (*Bombina variegata* L.). Джерелянка червоночерева в гірських районах Закарпаття зустрічається тільки на рівнині (долині річок Тиси, Латориці, Ужа) [7]. В великій кількості в районі практики в калюжах та канавах зустрічається джерелянка жовточерева. Чисельність її складає до 42 особини на 1 км маршруту.

Родина жаби – землянки – *Pelobatidae* в Україні репрезентована **родом землянка – *Pelobates*** і видом – землянка звичайна (*Pelobates fuscus* Laur.). Цей вид поширений на всій території України, але під час проходження студентами польової практики його не спостерігали. Причиною цього могло бути те, що землянка уникає кам'янистих ґрунтів. Сприятливими умовами для неї є город; в землю вона закопується на 10-15 сантиметрів (до 50 см.), для відкладання яєць у водоймах з'являється в березні-травні і залишається там до квітня-травня.

З родини ропухові – *Bufo* на території проходження практики мешкають ропухи - звичайна (*Bufo bufo* L.) та зелена (*Bufo viridis* Laur.). Ропуха звичайна - є досить поширений вид, піднімається на висоту до 2000 метрів н.р.м., а ропуха зелена в районі практики зустрічається зрідка, піднімається на висоту понад 1000 метрів. Обидва види занесені до II і III Додатку «Конвенції з охорони дикої флори і фауни та природного середовища існування в Європі» та до «Червоної книги хребетних МСОП»

Родина квакшеві (*Hylidae*) в Україні репрезентована **родом райка – *Hyla***, який включає один вид – райка звичайна або деревна (*Hyla arborea* L.). Цей вид поширений у вертикальній зональності до 1500 метрів над рівнем моря. Спорадично зустрічається у букових лісах на схилах гір, досить поширений на території проходження практики

Родина жаби (*Ranidae*) в Україні включає два роди: **рід жаба бура (трав'яна) – *Rana*** з трьома видами і **рід жаба зелена (водяна) – *Pelophylax***, який включає також три види. До **бурих жаб** належать види: гостроморда або болотяна (*Rana arvalis* Nilss.), трав'яна (*Rana temporaria* L.) і прудка (*Rana dalmatina* Fitz.). За літературними даними [4], Центр Європи, включаючи Закарпаття, населяє підвид жаби гостромордої *Rana arvalis wolterstorffi*, який відрізняється від номінативної форми стрункішим тілом і пропорціями задніх кінцівок. В гори піднімається до 800 метрів н.р.м. Жаба трав'яна за своїм зовнішнім виглядом нагадує гостроморду, але має більші розміри тіла і деякі інші особливості. В гори піднімається на висоту до 3000 метрів н.р.м. Жаба прудка в межах України поширена тільки в Закарпатті і досить часто зустрічається в районі польової практики. В гори піднімається на висоту 1500 метрів н.р.м. Занесена до Червоної книги України в III категорії – «вид рідкісний».

Серед **зелених жаб** найпоширенішим видом є жаба озерна (*Pelophylax ridibundus* Pall.).

Серед безхвостих амфібій на території Квасовецького ПОНДВ «Синевир» зустрічається 8 видів, серед яких вид жаба прудка (*Rana dalmatina* Fitz.) занесений до Червоної книги України, а інші до III Додатку «Конвенції з охорони дикої флори і фауни та природного середовища існування в Європі» (категорія «види, що підлягають охороні») та до «Червоної книги хребетних МСОП»

За літературними джерелами фауна плазунів Українських Карпат становить десять видів, серед яких черепаха болотяна (*Emys orbicularis* L.), яка належить до **ряду *Testudines***, а інші - до **ряду *Squamata*** [7].

В результаті аналізу літературних джерел і власних досліджень під час проведення польових практик протягом 2012 – 2015 років, нами встановлено, що

найпоширенішим видом серед плазунів родини *Lacertidae* є ящірка прудка (*Lacerta agilis* L.), яка має значну модифікаційну мінливість. За нашими розрахунками, її чисельність складає приблизно 39 особин на один гектар (розрахунки проводили на луках вздовж річки Теремля). Два інших види - ящірка живородна (*Lacerta vivipara* Jacq.) та зелена (*L. viridis* Laur.) зустрічаються спорадично.

Родина *Anguidae* репрезентована досить чисельним видом – веретільницею ламкою (*Anguis fragilis* L.) (5 особин на 1 км маршруту). Найпоширенішим та доміантним видом родини *Colubridae* є вуж звичайний (*Natrix natrix* L.) (7 особин на 1 км маршруту). Зрідка зустрічається представник родини *Viperidae* – гадюка звичайна (*Vipera berus* L.).

Висновки

В результаті аналізу літературних даних і проведених нами досліджень встановлено, що найчисельнішими видами хвостатих амфібій є тритони карпатський та звичайний з роду *Lissotriton*. Саламандра плямиста зустрічається достатньо часто в місцях свого існування.

Серед безхвостих земноводних чисельними видами є джерелянка жовточерева, ропуха звичайна, райка звичайна. Серед бурих жаб чисельним видом є жаба трав'яна, а серед зелених – жаба озерна.

Найпоширенішим видом ящірок є ящірка прудка, яка має широку модифікаційну мінливість. За нашими розрахунками, її чисельність становить 39 особин на гектар.

Використана література:

1. Крулько Л.В. Батрахофауна Національного природного парку «Синевир» [Текст] /Л.В.Крулько, Ф.Ф.Куртяк// Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи). – Чернівці: Чернівецький університет. 2010. – Т. 2. Вип. 2. - С. 91 – 99
2. Куриленко В.Е. Земноводные и пресмыкающиеся фауны Украины: Справочник-определитель / В.Е. Куриленко, Ю.Г. Вервес. – К.: Генеза, 1998. – 208 с.
3. Нумеров А.Д. Полевые исследования наземных позвоночных : учебное пособие /
4. А.Д. Нумеров, А.С. Климов, Г.И. Труфанова; Воронежский государственный университет. – Воронеж:Полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2010. – 301 с.
5. Писанець Є. М. Земноводні України (посібник для визначення амфібій України та суміжних країн)/Є. М. Писанець. – К.: Видавництво Раєвського, 2007. – 192 с.
6. Тарашук В.І. Фауна України Том 7 Земноводні та плазуни / В.І. Тарашук. - К.: Академія наук Української РСР, 1959. . – 245 с.
7. Тюх Ю.Ю. Рослинний покрив Національного природного парку «Синевир» (Українські Карпати) / Ю.Ю. Тюх, С. М. Зиман, М.Ю. Дербак. – Ужгород: Ліра, 2011. – 160 с.
8. Щербак Н.Н. Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат / Н.Н. Щербак М.И.Щербань. – К.: Наукова думка, 1980. - 268 с.

Н.П. Чепурная, А.В. Пархоменко

АМФИБИИ И ПРЕСМЫКАЮЩИЕСЯ КВАСОВЕЦКОГО ЛЕСНИЧЕСТВА НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА «СИНЕВИР»

Проанализировано видовое разнообразие амфибий и рептилий Квасовецкого природно-охранного научно-исследовательского отделения Национального природного парка «Синевир», где студенты-биологи 2 курса НПУ имени М.П. Драгоманова проходят учебно-полевые практики. Установлено наличие всех видов хвостатых земноводных фауны Украины. Среди бесхвостых земноводных отсутствует *Bombina bombina* (L.), *Bufo calamita* (Laur.). Наиболее многочисленными видами есть *Bombina variegata* (L.), *Bufo bufo* (L.) , *Hyla arborea* (L.), *Rana temporaria* (L.), *Pelophylax ridibundus* (Pall.). Требуют дальнейшего изучения распространение и определение зеленых жаб. Наиболее многочисленным видом ящериц является *Lacerta agilis* L., которая представлена различными модификационными формами.

N.P. Chepurna, O.V. Parhomenko

AMPHIBIANS AND REPTILES KVASOVETSKOGO FORESTRY NATIONAL NATURE PARK «SYNEVIR»

Analyzed species diversity of amphibians and reptiles Kvasovetsкого natural - security research - the research branch of the National Natural Park «Synevir» , where students - biologists 2 courses NPU named after MP Dragomanova are teaching - field practice. The presence of all kinds of tailed amphibians fauna of Ukraine. Among the missing tailless amphibians *Bombina bombina* L., *Bufo calamita* Laur. Require further study and dissemination of the definition of green frogs . The most abundant species is a lizard *Lacerta agilis* L., which are represented by different forms of modification .

Надійшла 25.06. 2015 р.